

Ριζώνοντας την Αλληλέγγυα Οικονομία στην Κοινωνία

Αντώνης Μπρούμας

Το εγχώριο ανταγωνιστικό κίνημα βρίσκεται σε σταυροδρόμι. Οι οργανωτικές του δομές δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες της ιστορικής συγκυρίας. Υπάρχουν όμως πλέον οι δυνατότητες για ένα ποιοτικό άλμα, που θα αλλάξει τους συσχετισμούς δύναμης και θα οδηγήσει σε ευρύτερους κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Αυτό που λείπει σε αγωνιστές και ευρύτερα κομμάτια του κινήματος είναι η συνείδηση των ευθυνών, που συνεπάγεται η ιστορική στιγμή. Γιατί αυτό που απαιτεί η ιστορική στιγμή είναι τα κινήματά μας να δώσουν στο τώρα συγκεκριμένες διεξόδους στα κοινωνικά αδιέξοδα, δείχνοντας σαν ανεμοδείχτες μέσα στην καταιγίδα την κατεύθυνση της κοινωνικής απελευθέρωσης, μπολιάζοντας τις καρδιές των ανθρώπων με την ελπίδα και την προοπτική για το άμεσα εφικτό ενός καλύτερου, πιο δίκαιου και ελεύθερου, κόσμου.

Κάθε μαζικό κοινωνικό κίνημα, που συγκρούστηκε με τις δυνάμεις της συντήρησης της εποχής του, επιδίωξε τις υλικές συνθήκες της αυτονομίας του από το κράτος και τον καπιταλισμό. Η κάλυψη των ανελέητων υλικών αναγκών των κοινωνικών κομματιών που τα απάρτιζαν, εξώθησε τέτοια κινήματα στο να δώσουν ριζοσπαστικές απαντήσεις στο πεδίο της οικονομίας και, έτσι, να διευρύνουν τις οργανωτικές τους υποδομές και την κοινωνική τους ακτινοβολία στο πεδίο της πολιτικής. Σήμερα, που το κράτος και η καπιταλιστική αγορά υποχωρούν ταχύτατα από την κάλυψη των υλικών αναγκών της κοινωνίας, τα κινήματα καλούνται να εγκολπώσουν το δημιουργούμενο κενό σε απελευθερωτική κατεύθυνση, ισχυροποιώντας με αυτόν τον τρόπο τις δομές τους και αναβαθμίζοντας τις θέσεις τους στον κοινωνικό ανταγωνισμό. Σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (ΚΑΟ) μπορεί υπό όρους να αποτελέσει την απάντηση για μία παραγωγή/διανομή πέρα από τον καπιταλισμό.

Κατακτώντας τις Υλικές Συνθήκες της Αυτονομίας

Η κοινωνική αυτονομία απαιτεί την καλλιέργεια ικανών υλικών συνθηκών, που θα την καθιστούν εφικτή. Για να καλλιεργούνται όμως οι υλικές αυτές συνθήκες, είναι αναγκαία η διαρκής διάδοση και ο πολλαπλασιασμός σχέσεων παραγωγής και διανομής, που αφενός δίνουν έμφαση στη συνεργασία και την αλληλεγγύη και αφετέρου προσφέρουν άγονο έδαφος για την εκμετάλλευση και την ιεραρχία. Μακριά από τη λογική της μετάθεσης τέτοιων συνθηκών σε ένα απώτερο μέλλον, τα κινήματά μας ήδη υιοθετούν πρακτικές άμεσης δράσης στο οικονομικό πεδίο, προεικονίζοντας στο τώρα τις κοινωνικές σχέσεις του αύριο (Graeber 2007). Μία τέτοια προεικόνιση δεν μπορεί παρά να είναι εγγενώς αντιφατική, αφού φέρει στοιχεία τόσο του παλιού, που απορρίπτουμε, όσο και του νέου, που επιβάλλουμε. Η αντιφατικότητα όμως αυτή δεν αποτελεί σημάδι κάποιου είδους ήττας, όπως συχνά εκλαμβάνεται, αλλά αντίθετα συνιστά ένδειξη γόνιμης πάλης και ανατροπής απέναντι σε έναν ωκεανό παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής αγοράς. Η θεμελίωση άλλωστε πιο δίκαιων και ελεύθερων σχέσεων παραγωγής, η δικτύωση μεταξύ τους στη βάση της συνεργασίας και η διάδοσή τους μέσα στο κοινωνικό σώμα δεν αποτελεί για εμάς απλώς ένα εργαλειακό μέσο για την επανάσταση, αλλά τη σύμπληξη στο τώρα ενός τρόπου ζωής πιο αξιοπρεπούς από το καθεστώς της μισθωτής σκλαβιάς, ενός τρόπου ζωής που συνδυάζει αρμονικά τη συνεργατική απάντηση στις υλικές μας ανάγκες με τον αταλάντευτο στόχο για την κοινωνική απελευθέρωση.

Ποια όμως στοιχεία επιθυμούμε να προεικονίζουμε στις σχέσεις παραγωγής/διανομής του σήμερα για τον αυριανό κόσμο; Είμαστε αντίθετοι με τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής/διανομής, γιατί αυτές χαρακτηρίζονται από την ιεραρχία, το απρόσωπο του εμπορεύματος, το ιδιωτικό κέρδος, τις οικονομικές ανισότητες, τον ανταγωνισμό και την καταστροφικότητα της διαρκούς οικονομικής μεγέθυνσης. Θέλουμε να τις αντικαταστήσουμε με σχέσεις, που θα προάγουν την έλλειψη κυριαρχίας, την πρόσωπο με πρόσωπο συνεργασία, το κοινωνικό όφελος, το δώρο, την αξία χρήσης των προϊόντων/υπηρεσιών, τη διανομή στον καθένα ανάλογα

με τις ανάγκες και τις επιθυμίες του και την αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με τη φύση. Η εξασφάλιση στο τώρα των υλικών συνθηκών της αυτονομίας μας πέρα από το κράτος και τον καπιταλισμό, μας σπρώχνει να μην περιοριζόμαστε αποκλειστικά και μόνο στο πεδίο της άσβεστης ταξικής πάλης αλλά να δημιουργούμε τις δικές μας οικονομικές δομές σε αντικαπιταλιστική κατεύθυνση και, κυρίως, να τις δικτυώνουμε μεταξύ τους.

Πιο σημαντικό, κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις, που προεικονίζουν τον αυριανό κόσμο, δεν μπορούν παρά να καταπολεμούν την εκτεταμένη αυτονόμηση του πεδίου της οικονομίας από τη σφαίρα της πολιτικής, που κατέστη εφικτή με την επικράτηση του οικονομισμού ως κοινού τύπου για τις δύο κυρίαρχες ιδεολογίες των τελευταίων εκατονταετιών, του οικονομικού φιλελευθερισμού και του μαρξισμού. Ο οικονομισμός είναι αυτό το ιδεολογικό δόγμα, που έχει μετατρέψει την καπιταλιστική αγορά σε μία μεγα-μηχανή καταστροφής των ανθρώπων και της φύσης, πλήρως αυτονομημένη όχι μόνο από τις πεπερασμένες δυνατότητες της βιόσφαιρας αλλά ακόμη και από τις κοινωνικές ανάγκες που υποτίθεται ότι εξυπηρετεί. Αντίθετα, μέσα από τα οικονομικά μας εγχειρήματα πρέπει να στοχεύουμε στη γενικευμένη αυτοδιαχείριση (Βαρκαρόλης 2012), δηλαδή στην πλήρη απορρόφηση του πεδίου της οικονομίας από τη σφαίρα της πολιτικής, όχι αναγκαστικά στα πλαίσια ενός κεντρικού σχεδιασμού, που θα προϋποθέτει το κράτος, αλλά μέσα από την τοπικοποίηση (Zibechi 2010) και την αποανάπτυξη (Τάιμπο 2012).

Η Κοινωνική & Αλληλέγγυα Οικονομία ως Δυνατότητα

Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (ΚΑΟ) δεν είναι καινούργιο φαινόμενο αλλά εμφανίζεται ιστορικά με τη γέννηση του εργατικού κινήματος ως αναπόσπαστο κομμάτι της δράσης του (Λιερός 2012). Αποτελεί τύπο οικονομικής δραστηριότητας, ο οποίος παρεκκλίνει από τους τύπους που παράγουν το κράτος και η καπιταλιστική αγορά ως προς τις σχέσεις, τόσο ανάμεσα στους εργαζόμενους όσο και μεταξύ των εργαζομένων και της κοινωνίας. Έτσι, βασικά της χαρακτηριστικά είναι αφενός η διαμόρφωση

σχέσεων συνεργασίας των εργαζομένων μεταξύ τους και σε διαπροσωπικό επίπεδο με την κοινότητα και αφετέρου η εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών και η παραγωγή κοινών αγαθών. Ειδικότερα, οι σχέσεις συνεργασίας ανάμεσα στους εργαζόμενους συναρθρώνονται γύρω από την εκούσια συμμετοχή, την ισότητα των μελών και την αμεσοδημοκρατική διακυβέρνηση, ενώ επεκτείνονται και πέρα από κάθε μεμονωμένη οικονομική μονάδα μέσα από τη δικτύωση και την ομοσπονδίωση των εγχειρημάτων της ΚΑΟ. Επιπρόσθετα, τέτοια εγχειρήματα προσανατολίζονται στην ικανοποίηση των αναγκών των καταναλωτών, των ίδιων των εργαζομένων και του ευρύτερου κοινού, όπου ο όρος «ανάγκες» δεν δηλώνει μόνο τις οικονομικές αλλά και τις κοινωνικές, τις περιβαλλοντικές και τις πολιτιστικές (Καπογιάννης, Νικολόπουλος 2012). Με δυο λόγια, η ΚΑΟ προάγει κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις συνεργασίας και αλληλεγγύης.

Η ΚΑΟ πρέπει να ιδωθεί ως δυνατότητα. Και αυτό γιατί τα εγχειρήματα, που επιθυμούν να ακολουθούν τις αρχές της, καλούνται να αντιμετωπίζουν διαρκώς αντιφάσεις, που γεννιούνται λόγω της εξαναγκασμένης λειτουργίας τους μέσα στο ολοκληρωμένο οικονομικό σύστημα της καπιταλιστικής αγοράς και στους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους. Έτσι, σε τέτοια εγχειρήματα η μισθωτή και εξαρτημένη εργασία δύναται να παραχωρεί τη θέση της σε οριζόντιες και δημοκρατικές σχέσεις (συν)εργασίας, με τελικό στόχο-πρόταγμα την εξάλειψη της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο (Καπογιάννης, Νικολόπουλος 2012). Επιπλέον, η δημοκρατία στους χώρους δουλειάς, η πρόσωπο με πρόσωπο σχέση με τους καταναλωτές, η απαγόρευση της διανομής κερδών και ο σταθερός προσανατολισμός στην ικανοποίηση των κοινωνικών και οικολογικών αναγκών δύνανται να αίρουν την αλλοτρίωση του εργαζομένου ως προς το περιεχόμενο και το προϊόν της εργασίας, που αναπαράγεται στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Εντούτοις, η πάλη ενάντια στην κυριαρχία, την εκμετάλλευση και την αλλοτρίωση συνεχίζεται και στο εσωτερικό των εγχειρημάτων της ΚΑΟ.

Κατά συνέπεια, η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία μπορεί να οδηγήσει σε έναν κόσμο πέρα από τον καπιταλισμό. Το πιο σημαντικό πλεονέκτημά της είναι ότι, σε αντίθεση με το στρατήγισμα του κεντρικού σχεδιασμού, που θα επέλθει μετά την κατάληψη του αστικού κράτους, η ΚΑΟ αναπτύσσεται από τα κάτω προς τα πάνω, δημιουργώντας δίκτυα οικονομικής εξουσίας παράλληλα με τα κυρίαρχα δίκτυα της καπιταλιστικής οικονομίας και έτσι διαθέτοντας βαθιά γείωση με τις κοινωνικές ανάγκες. Αυτό το πλεονέκτημα όμως μπορεί να αποτελεί και το σοβαρότερο μειονέκτημα της ΚΑΟ ως προς τον αντικαπιταλιστικό της προσανατολισμό. Και αυτό γιατί τα δίκτυα της ΚΑΟ, όσο εκτεταμένα και καλά οργανωμένα και αν γίνουν, θα είναι πάντοτε καταδικασμένα να απορροφούνται από τον καπιταλισμό, αν δεν αποτελούν αναπόσπαστο οικονομικό όχημα ενός αποφασισμένου αντιεξουσιαστικού κινήματος, που θα αναμετρηθεί και σε ευνοϊκούς συσχετισμούς θα συντρίψει τον κρατικό μηχανισμό, καταλύοντας τις κοινωνικές σχέσεις που αναπαράγονται μέσω και γύρω από αυτόν.

Η Θεσμική Κατοχύρωση της ΚΑΟ στην Ελλάδα

Οι νόμοι αντανakλούν συσχετισμούς δύναμης ανάμεσα στο ανταγωνιστικό κίνημα και την κυριαρχία. Εμπεριέχουν λοιπόν όχι μόνο τους κανόνες που εγκαθιδρύουν και διευρύνουν τις κυρίαρχες κοινωνικές σχέσεις αλλά και επιλογές και παραχωρήσεις της κυριαρχίας προς τους από κάτω, προκειμένου να διασφαλίζεται, έστω επιφανειακά, η κοινωνική ειρήνη.

Η θεσμική κατοχύρωση της ΚΑΟ στην Ελλάδα έλαβε χώρα με τον Ν. 4019/2011 μέσα στην καρδιά της οικονομικής κρίσης. Η χρονικότητα αυτής της κίνησης δεν είναι τυχαία. Η κλιμακούμενη υποχώρηση της μισθωτής εργασίας δημιουργεί πρόσκαιρα στο περιθώριο ένα υπεράριθμο δυναμικό κυρίως νέων ανθρώπων, που αποτελούν ενδεχόμενη απειλή για την κυρίαρχη τάξη. Ταυτόχρονα, η καταστροφή των ισχυρών προνοιακών υποδομών του κράτους σε συνδυασμό με τη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού γιγαντώνει τον χώρο των απόκληρων, που δεν έχουν πρόσβαση σε βασικά κοινωνικά αγαθά. Στη συγκυρία αυτή, η επιλογή του συστήματος είναι

«βγάλτε τα πέρα μόνοι σας». Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η κατοχύρωση της ΚΑΟ, την οποία και πρέπει να εκμεταλλευτούμε στο έπακρο για τους δικούς μας σχεδιασμούς κοινωνικής αυτοοργάνωσης και κάλυψης του κενού με άλλους όρους.

Η κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση (ΚΟΙΝΣΕΠ) του Ν. 4019/2011 είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό, που διαθέτει εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Δύναται να αποσκοπεί στην κοινωνική ένταξη και στην παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα για ευάλωτες ομάδες πληθυσμού ή στην προαγωγή του τοπικού και συλλογικού συμφέροντος, στην απασχόληση, στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης. Για την ίδρυσή της χρειάζονται τουλάχιστον 5 μέλη. Τα μέλη δεν φέρουν ευθύνη για τα χρέη της ΚΟΙΝΣΕΠ παρά μόνο μέχρι το ύψος της συνεταιριστικής τους μερίδας. Η ισοτιμία κάθε μέλους διασφαλίζεται από τον νόμο μέσα από την απαγόρευση κατοχής άνω της μίας συνεταιριστικής μερίδας με δικαίωμα ψήφου. Μόνο μέλη της ΚΟΙΝΣΕΠ μπορούν να είναι εργαζόμενοί της. Μέρος των κερδών της ΚΟΙΝΣΕΠ διανέμονται μόνο στους εργαζόμενούς της (όχι στα μέλη – μη εργαζόμενους). Συγκεκριμένα, τα κέρδη διατίθενται ποσοστιαία, ετησίως, ως εξής: (α) 5% για σχηματισμό αποθεματικού, (β) έως 35% διανέμεται στους εργαζόμενους ως κίνητρο παραγωγικότητας και (γ) το υπόλοιπο (τουλάχιστον 60%) διατίθεται για τους σκοπούς της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Υπάρχουν προβλέψεις για την επιχορήγηση των ΚΟΙΝΣΕΠ καθώς και για τη φορολογική τους μεταχείριση προς το ευνοϊκότερο, εντούτοις αυτές τελούν πάντα υπό την αίρεση των εκάστοτε επιλογών του κράτους. Η ίδρυση μίας ΚΟΙΝΣΕΠ έχει μηδενικά σχεδόν έξοδα.

Ο ελληνικός θεσμός των ΚΟΙΝΣΕΠ πάσχει. Η αμεσοδημοκρατική διάσταση του θεσμού συρρικνώνεται στο μέτρο που καθίσταται υποχρεωτική από τον νόμο η εκλογή διοικούσας επιτροπής με τουλάχιστον τρία μέλη και με θητεία όχι μικρότερη των δύο ετών. Τα νομοθετικά αυτά εμπόδια στη δημοκρατία στους χώρους δουλειάς των ΚΟΙΝΣΕΠ μπορούν να μετριαστούν με τους εξής

τρόπους: (α) με την εκλογή όλων των μελών ή όλων των εργαζομένων στη διοικούσα επιτροπή, (β) με τη συρρίκνωση των εξουσιών της διοικούσας επιτροπής, (γ) με θεσμίσεις στο καταστατικό για τη δυνατότητα ταχείας ακύρωσης των αποφάσεων της διοικούσας επιτροπής από τη γενική συνέλευση των μελών, (δ) με την ανακλητότητα των μελών της διοικούσας επιτροπής από τη γενική συνέλευση και την εκλογή νέων, (ε) με την εναλλαξιμότητα των μελών της διοικούσας επιτροπής και (στ) με την εν τοις πράγμασι κατάργηση της λειτουργίας της διοικούσας επιτροπής στις εσωτερικές διαδικασίες και τη λήψη των αποφάσεων από όλα τα μέλη. Μειονέκτημα επίσης του θεσμού είναι η δυνατότητα διανομής κερδών, έστω και αν αυτή είναι μέχρι 35% αποκλειστικά και μόνο στους εργαζόμενους, καθώς και η μη καθιέρωση υποχρεωτικού ίσου μισθού για όλους τους εργαζόμενους και ενός ανώτατου ορίου του μισθού αυτού (λ.χ. 3 φορές ο βασικός). Το κυριότερο όμως μειονέκτημα του ελληνικού θεσμού είναι ο αφόρητος περιορισμός των σκοπών των ΚΟΙΝΣΕΠ. Συγκεκριμένα, ο Ν. 4019/2011 αποκλείει εμμέσως ολόκληρα κομμάτια της παραγωγής από την ανάπτυξη εγχειρημάτων της ΚΟΑ, τα οποία πρέπει να πάρουμε στα χέρια μας από το κράτος και το κεφάλαιο. Όλες όμως οι παραπάνω αδυναμίες του θεσμού μπορούν να αίρονται με de jure ή de facto επιβολή μέσα από τους αγώνες μας για έναν νέο συνεργατισμό πέρα από το μισητό καθεστώς της μισθωτής σκλαβιάς.

Βιβλιογραφία

- Βαρκαρόλης Ορέστης (2012). «Δημιουργικές Αντιστάσεις και Αντεξουσία», Καφενείο το Παγκάκι, Αθήνα.
- Graeber David (2007). «Αποσπάσματα μιας Αναρχικής Ανθρωπολογίας», Στάσει Εκπίπτοντες, Θεσσαλονίκη.
- Λιερός Γιώργος (2012). «Υπαρκτός Καινούργιος Κόσμος, Κοινωνική / Αλληλέγγυα και Συνεργατική Οικονομία», Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα.
- Καπογιάννης Δημήτρης, Νικολόπουλος Τάκης (2012). «Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, Το Μετέωρο Βήμα μιας Δυνατότητας», Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα.

-Τάιμπο Κάρλος (2012). «Η Πρόταση της Αποανάπτυξης», Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα.

-Zibechi Raul (2010). «Αυτονομίες και Χειραφετήσεις, Η Λατινική Αμερική σε Κίνηση», Αλάνα, Αθήνα.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 10